

ning av en understuderad dimension belyser väl frågans komplexitet och räckvidd. Men argumentationen i kapitlet "Lika för alla?", som syftar till att statistiskt belägga utestängningens omfattning, rymmer både "kanske", "borde", "kunde" och "troligt", alltså författarens egna reducerande reservationer för den konkreta kopplingen mellan demografi och riksdagspolitik. Min slutsats efter läsningen är att rösträts- och valbarhetsåldrarna var viktiga, men inte så avgörande som Sandin menar. Det är nämligen uppenbart att samtliga, även Socialdemokraterna, enkelt kunde kompromissa när det gällde åldersgränserna. Liberalerna övergav 21-årsgränsen redan på 1890-talet när motståndet mot minsta förändring var kompakt och Branting gjorde det 1918. Och däremellan hade man laborerat med många olika gränser. Alla kompromissade ganska enkelt när det gällde ålder, och att detta skedde tror jag beror på den förklaring som Sandin avfärdar, att ålder är naturligt föränderlig och att åldersgränser därmed blir mindre orättvisa än ekonomiska (egendom, inkomst, skatt) streck. Även sådana begränsningar existerade och deras fortlevnad visar dels på livskraften i idealen om ansvar och bidrag till samhället, dels på det avgörande: rösträtsreformerna var stora och tunga kompromisser där en rad faktorer inverkade. Det fanns alltid något annat som måste vägas in.

Stockholms universitet

NILS EDLING

Bert Mårald, *Läroverken in memoriam: En studie av kulturmiljö, pedagogik och politik under 100 år* (Möklinta: Gidlunds 2023). 367 s.

Långt innan folkskolan slog igenom och skolgången i Sverige blev allmän och obligatorisk hade de första läroverken slagit upp sina portar. Flera av katedral- och domskolorna i de svenska stiftsstäderna har anor från medeltiden och landets första gymnasium, läroverket i Västerås (numera Rudbeckianska gymnasiet), grundades 1623. Även om Bert Mårald i denna omfångsrika exposé över läroverkens historia koncentrerar sig på en begränsad tidsperiod (1864–1968) så är detta utan tvekan en rik historia att ösa ur. Slösande rik, rent av.

Det är den försvunna läroverkskulturen som står i förgrunden för studien. Mårald hävdar på goda grunder att denna kultur präglades av autonomi och nära band till akademien. Lärarkåren bestod till stor del av disputerade lektorer. Många hade ena foten och en stor del av sin identitet knuten till högre utbildning. Klivet från folkskolan till dessa lärdomsborgar var med andra ord stort, i alla fall under 1800-talet. Parallellskolesystemet hade sin grund i två väsensskilda kulturer.

Mårald gör ett tappert försök att fånga läroverkens kultur. Själv läroverksstudent med studentexamen från Hvitfeldtska i Göteborg 1957, senare disputerad historiker och under lång tid verksam i vid Luleå tekniska universitet, erbjuder Mårald en lärd redogörelse. Svårigheterna med att mellan två pärmar försöka fånga något så omfattande som en kultur är uppenbara. Vad ryms inte inom begreppet kultur? Redan i bokens första kapitel färdas vi från Luleå i norr till Ystad i söder och tillbaka ett par gånger, med detaljerade uppgifter om elever, lärare och rektorer, arkitekter och politiker vid ett stort antal läroverk. Mårald kan inte anklagas för att ensidigt uppehålla sig vid de anrika läroverken i Stockholm och Göteborg – tvärtom är den geografiska kartläggningen mycket grundlig. Däremot tynger de många namnen som räknas upp läsningen och bidrar till ett överlastat intryck. *Läroverken in memoriam* är lärd, men fungerar nog egentligen bättre som encyklopedi än monografi. Vissa avsnitt, till exempel det om rör skönlitteratur om läroverken, är mer redogörande än analytiska.

Måralds framställning bygger utan tvekan på omfattande läsning. Källorna innefattar såväl politiska debatter och beslut som memoarer och biografier. Memoarerna är en källkategori som visserligen ger rika inblickar i lärosalarnas och korridorernas vardag, men samtidigt är befattade med källkritiska problem. Som Mårald konstaterar har de i regel nedtecknats långt senare och de präglas inte sällan av skribentens vilja att framställa sina erfarenheter i ett visst ljus.

Det är inte bara kulturbegreppets bredd som bidrar till bokens informationsmättnad. Bristen på en precis problemformulering får till följd att läsningen saknar tydligt utstakad riktning. Nog fångas läroverkskulturens konturer tydligt, men en tydligare precisering av det analytiska föremålet hade gjort det lättare för läsaren att se den egentliga argumentationslinjen.

Med det sagt saknar inte Måralds monografi förtjänster. Särskilt bränner det till när författaren ger sig i kast med att kartlägga i vilken utsträckning läroverken var nazistanstruckna under tiden före och under andra världskriget. Frågan är välmotiverad: de bruna ränderna har framträtt i flera memoarer från före detta läroverkselever. Utan tvekan fanns det enligt Mårald bland läroverken, precis som i andra konservativa miljöer, åtskilliga lärare och elever med olika grad av Hitler-sympatier. Likaså fanns det en bildad borgerlighet som vände nazismen ryggen. Till detta ska läggas de progressiva elementen, som hade flyttat fram sina positioner redan under mellankrigstiden. Frågan om antinazism och progressivism går på så vis hand i hand.

I det avslutande kapitlet diskuterar författaren de senaste decenniernas skolpolitik mot bakgrund av att läroverken avvecklades under efterkrigs-

tiden. Här tillåter sig Mårald att ta ut svängarna och spetsa analysen med en del pregnant formuleringar. Analysen av kommunalisering, skolpeng och friskolereformen är resonerande. Diskussionen om kunskapsidealens förfall framstår däremot som närmast paradoxal. I bokens historiska exposé framkommer tydligt att tankar om bildningens förfall, skolans kravlöshet och samhällets normupplösning varit stående inslag i skoldebatten sedan 1800-talet. Ändå landar Mårald i ungefär samma diagnos när det gäller kunskapens uppluckring under senare decennier. Vad är det som säger att varningsropen just denna gång är mer substantiella? Här hade jag gärna sett en mer kritisk diskussion om hur synen på kunskap förändrats.

Sammantaget är *Läroverken in memoriam* i många stycken intressant läsning om en svunnen epok i svensk utbildningshistoria, där en tydligare problemformulering hade gett ytterligare stadga åt framställningen. Språket är tilltalande, men läsningen störs dessvärre av en mängd slarvfel i sättningen. På åtskilliga ställen saknas skiljetecken och ibland återfinns kommatecken där det uppenbart ska vara punkt. En petitess, kan tyckas, men irriterande när feLEN är så pass många att ett mönster kan anas.

Lunds universitet

BJÖRN LUNDBERG

Henrik Edgren, *En kungsådra för nationens samhörighet: Läsebok för folkskolan i det sena 1800- och tidiga 1900-talets skola och samhälle* (Lund: Nordic Academic Press 2024). 398 s.

Uppemot sju miljoner elever uppges ha tagit del av innehållet i *Läsebok för folkskolan* under perioden 1870–1940. Henrik Edgren har på ett ambitiöst sätt studerat läsebokens innehåll, användning och mottagande under perioden 1868–1906. Edgren placerar sin studie inom det kunskapshistoriska fältet och han fokuserar på hur *Läsebok för folkskolan* förmedlade normer och värderingar i en tid av samhällseliga förändringar och om hur den bidrog till att forma det svenska folkets identitet under den angivna perioden.

Undersökningen bygger på ett gediget urval av källor. Förutom läsebokens första (1868) och nionde (1893) utgåvor har även diskussioner och kritik riktad mot läseboken från pedagogiska debattörer, lärare och utbildningskommittéer använts som källmaterial. Edgrens huvudresultat är att läsebokens innehåll präglades av en evangeliskt-luthersk, patriarkal och konservativ syn på samhällsordningen. Edgren lyfter fram hur dessa ideal förmedlades till eleverna i syfte att skapa en homogen och stabil samhällsordning med en na-